

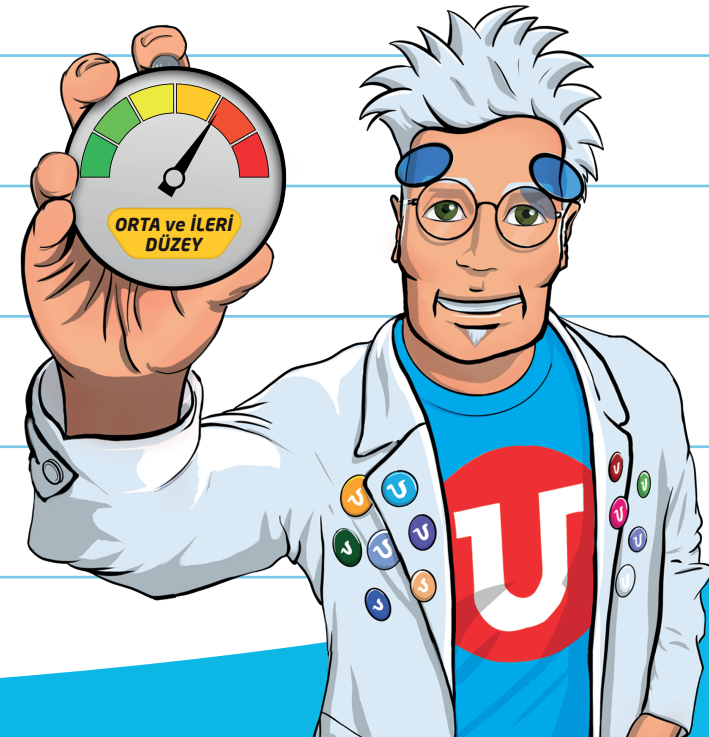

TYT Orta ve İleri Düzey Türkçe Soru Bankası

Ses Olayları - I

FATMA GÜL ÖRS

SES OLAYLARI - I

ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI:

BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU (KALINLIK İNCELİK UYUMU):

- Bir kelimenin birinci hecesinde kalın bir ünlü (a, ı, o, u) bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler de kalın, ince bir ünlü (e, i, ö, ü) bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur:

Örnek:

adım

ayak

boyunduruk

burun

kırlangıç

★ *NOT : Büyük ünlü uyumuna aykırı olan Türkçe kelimeler de vardır:*

Örnek:

→ anne

→ elma

→ hangi

→ kardeş

→ şişman

★ *NOT : Alıntı kelimelerde büyük ünlü uyumu aranmaz :*

Örnek:

→ dükkân

→ fidan

→ gazete

→ model

→ tiyatroy

★ *NOT : Bitişik yazılan birleşik kelimelerde büyük ünlü uyumu aranmaz :*

Örnek:

→ *açıkgöz*

→ *bilgisayar*

→ *hanımeli*

★ **NOT** : -gil, -ken, -leyin, -mtırak, -yor, -daş, -ki, ekleri büyük ünlü uyumuna uymaz :

Örnek:

→ akşam-leyin

→ bakla-gil-ler

→ çalışır-ken

→ ekşi-mtırak

→ yürü-yor

★ *NOT : Tek heceli sözcüklerde büyük ünlü uyumu aranmaz. :*

Örnek:

→ saç

→ top

→ göz

KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU (DÜZLÜK - YUVARLAKLIK UYUMU):

→ Bir kelime de düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i), yuvarlak ünlüden sonra yuvarlak dar (u, ü) veya düz geniş (a, e) ünlüler bulunur:

İlk hecede varsa

★ a - e - ı - i

★ o - ö - u - ü

Sonraki hecede varsa

★ a - e - ı - i

★ a - e veya u - ü

Örnek :

→ anlaşmalı

→ bilek

→ çilek

→ konuk

→ yeşil

★ *NOT : Küçük ünlü uyumuna aykırı Türkçe kelimeler de vardır :*

Örnek:

→ avuç

→ avurt

→ çamur

→ kabuk

→ yağmur

ULAMA

- Sözcüğün sonundaki ünsüzün bir sonraki sözcüğün başındaki ünlüye ulanarak (bağlanarak) okunmasıdır.
- Hep bülbül_öterdi bağımızda, bahçemizde
- Ilık bir sonbahar_akşamında yüreğim_aşkınla dolu

★ *NOT : Arasında noktalama işareti bulunan sözcüklerde ulama yoktur. :*

Örnek:

→ Polis, arabaları durdurdu.

ÜNLÜ DÜŞMESİ:

- İkinci hecesinde dar ünlü bulunan bazı sözcükler, ünlüyle başlayan bir ek aldığı anda ikinci hecesindeki dar ünlü düşer

Örnek:

- Şehir
- Asıl
- Zihin
- Resim
- Nesil
- Kısım

★ *NOT : İkilemelerde ses düşmesi olayı olmaz.. :*

Örnek:

→ *burun buruna*

→ *omuz omuza*

→ *nesilden nesile*

→ *şehirden şehire*

★ **NOT** : . İkinci hecesinde dar ünlü bulunan her sözcükte ünlü düşmesi olmaz :

Örnek:

→ seçim - e

→ yapıt - ın

→ biçim - i

→ durum - a

★ *NOT : Özel adlarda ünlü düşmesi olmaz :*

Örnek:

- *Emir'in arkadaşları ziyarete gelmiş.*
- *Kalemleri Ufuk'a verdim.*

★ *NOT : Bazı sözcükler türerken ünlü kaybına uğrar. :*

Örnek

→ Ayrı:

→ Sıyrıl-:

→ İlerle- :

→ Çevre:

→ Kokla:

→ Oyna:

Örnek

→ Uyku:

→ Besle-

→ Benze-:

→ Dirlik:

→ Yanlış:

→ Yalnız:

→ Sızla:

★ *NOT : İkinci hecesinde dar ünlü bulunan bazı sözcüklerle “ölmek” ve “etmek” yardımcı eylemiyle bileşik eylem oluşturulurken dar ünlü düşer. :*

Örnek

→ Sabret-

→ Hicvet-

→ Zehret-

→ Kahret-

Örnek

→ Kastet-

→ Seyret-

→ Devret-

★ *NOT : Bazı sözcüklerin birleşmesi sırasında ünlü düşer :*

Örnek

→ Nişin

→ Nasıl

→ Kahvaltı

Örnek

→ Sütlaç

→ Şöyle

→ Şurada

★ NOT : “İleride” sözcüğü “ilerde, “içeride, dışarıda ” sözcükleri “içerde, dışarda”, “şurada, burada, orada” sözcükleri “şurda, burda, orda” biçiminde yazılmaz. Yazılırsa yazım yanlışı olur. :

★ NOT : Ek eylemlerdeki ünlü düşmesi de ünlü düşmesi olarak kabul edilmiştir. :

Örnek:

→ Anlatmıştım

→ Gelmişse

→ Okuyormuş

ÜNLÜ DARALMASI:

- Türkçede geniş ünlüyle (a,e) biten bir sözcük “-yor” eki aldığı anda o sözcüğün geniş ünlüsünü “ı, i, u, ü” ye çevirerek daraltır.

Örnek:

- Bilmiyorum
- İzliyor
- Durmuyoruz
- Gözlüyorum
- Sızlıyor

★ *NOT : Olumsuzluk ekleri de daralmaya uğrar. :*

Örnek:

- *Bilmiyorum*
- *Anlamıyor*
- *Konuşmuyoruz*

★ **NOT:** Bazı kullanımlardaki iki ünsüz arasına giren yardımcı sesler ünlü daralmasını andırır. Bu kullanımlar ünlü daralması değildir. :

Örnek:

→ biliyor

→ duruyor

★ *NOT* : Türkçede “ye-, de-, ne” sözcüklerinin bazı kullanımlarında y kaynaştırma ünsüzünden önceki geniş ünlüde daralma olur. Bunların dışındaki sözcüklerde “y” kaynaştırma ünsüzünden önceki geniş ünlüde daralma olmaz. :

Örnek:

→ Ye-:

→ De-:

→ Ne:

★ *NOT* : deyip

★ **NOT :** Geniş ünlüyle bitip -yor eki alan ve “de-, ye-, ne” sözcüklerinin dışında kalan sözcüklerde söyleyişte ünlü daralması olsa da yazıda daralma olmaz. Olursa yazım yanlışı olur. :

Örnek:

→ Ağlayacak

→ Sevmeyen

→ Dinleyen

ÜNLÜ TÜREMESİ (SES ARTIMI):

→ “-cık, -cik” eki alan bazı sözcüklerde ek ile sözcüğün arasında “a, e, ı, i” ünlüleri türer.

Örnek:

- Azıcık
- Biricik
- Gencecik
- Daracık
- Yapayalnız

★ NOT : “Öpücük”, “gülücük” sözcüklerinde ünlü türemesi yoktur. Çünkü küşültme ekleri isme gelir. Burada “öp-” ve “gül-” sözcükleri isim değil fiildir.